A photograph of three people (two men and one woman) smiling and looking at a tablet together. The image is overlaid with a semi-transparent orange filter and a fine grid pattern.

Een samenhangend curriculum ontwerpen in de driehoek

Opbrengsten van een ontwerpnetwerk

Een samenhangend curriculum ontwerpen in de driehoek

Opbrengsten van een ontwerpnetwerk

—

Inhoud

Inleiding	4
1. Een gezamenlijk curriculum ontwerpen: waarom, wat en hoe?	9
1.1 Individueel en contextueel	9
1.2 Eigenaarschap	10
1.3 Driehoek heeft de regie	11
1.4 Drie perspectieven	12
1.5 Vooraf de leeropbrengst, de maat en de leerweg vaststellen	14
2. “Dit staat of valt met de kracht van de driehoek”	21
3. “Je bent echt gericht op wat je zélf wilt leren”	27
4. De meerwaarde	33
5. Bevindingen en aanbevelingen	39

Inleiding

Zowel in het primair onderwijs, voortgezet onderwijs als middelbaar beroepsonderwijs wordt inmiddels alweer zo'n twintig jaar ervaring opgedaan met het Samen Opleiden. Is er de eerste jaren veel aandacht uitgegaan naar de ontwikkeling van een goede samenwerkingsstructuur en het realiseren van randvoorwaarden, gaandeweg komt er steeds meer aandacht voor inhoudelijke aspecten van het Samen Opleiden.

Zo zoeken partnerschappen Samen Opleiden naar manieren om het leren op de leerwerkplek en het leren op het opleidingsinstituut optimaal met elkaar te verbinden. Juist daarin schuilt immers de meerwaarde van het Samen Opleiden. Het blijkt echter niet eenvoudig te zijn om die meerwaarde te realiseren. Nog te vaak ervaren studenten het opleidingsinstituut en de leerwerkplek als aparte werelden, als twee leeromgevingen die slechts mondjesmaat met elkaar zijn verbonden. Hoe kunnen partnerschappen werkelijk een gezamenlijk curriculum vormgeven? Een samenhangend curriculum, dat recht doet aan de eisen van de opleiding, aan de mogelijkheden van de school en aan de leervragen van de student?

Die vraag stond centraal in het ontwerpnetwerk 'Een curriculum in samenhang', dat op verzoek van het Platform Samen Opleiden & Professionaliseren werd begeleid door Miranda Timmermans en Chris Kroeze. In dit netwerk zijn trio's van studenten, schoolopleiders en instituutopleiders uit primair en voortgezet onderwijs op zoek gegaan naar antwoorden op deze vraag. Zij deden dit 'al doende' aan de hand van de leervraag van de student. Het was dan ook nadrukkelijk een ontwerpnetwerk: elke 'driehoek' ontwikkelde een (stukje) curriculum met aandacht voor het leren op de werkplek van de betreffende student. Hierbij is gebruikgemaakt van theoretische noties, van onderzoeksresultaten en van de ervaringen die de deelnemers en de begeleiders in het verleden en tijdens het traject hebben opgedaan.

Gaandeweg werd duidelijk welke ontwerpprincipes en aanpakken werkzaam en effectief zijn. Hoewel er ook nog veel onbeantwoorde vragen zijn en de werkwijze zeker nog niet 'af' is, zijn de eerste opbrengsten van het ontwerpnetwerk veelbelovend. De ontwikkelde werkwijze helpt partnerschappen om het curriculum van studenten gezamenlijk in de driehoek - de student, een vertegenwoordiger van het opleidingsinstituut en een vertegenwoordiger

van de school - vorm en inhoud te geven. Deze publicatie beschrijft de ontwikkelde werkwijze, de ervaringen en de opbrengsten op basis van gesprekken met de begeleiders en een aantal deelnemers van het ontwerpnetwerk.

In het laatste hoofdstuk reflecteren de begeleiders van het ontwerpnetwerk op de opbrengsten en formuleren zij aanbevelingen voor het vervolg van het traject en voor de implementatie van de ontwikkelde werkwijze.

Inhoud

Hoofdstuk 1 beschrijft op basis van een interview met de begeleiders Miranda Timmermans en Chris Kroeze de uitgangspunten en de werkwijze die het ontwerpnetwerk heeft ontwikkeld. Dit wordt geïllustreerd met uitspraken van deelnemers.

Hoofdstuk 2 en 3 illustreren de werkwijze. In hoofdstuk 2 staat het verhaal van een 'driehoek' die in het ontwerpnetwerk heeft gewerkt aan het ontwerp van een curriculum van een pabostudent en in hoofdstuk 3 vertelt een driehoek van een lerarenopleiding voor het voortgezet onderwijs over de ervaringen in het ontwerpnetwerk.

In het vierde hoofdstuk vertellen deelnemers van het ontwerpnetwerk wat zij de meerwaarde vinden van de ontwikkelde werkwijze en van het werken in de driehoek.

1 Een samenhangend curriculum ontwerpen: waarom, wat en hoe?

—

Een samenhangend curriculum ontwerpen: waarom, wat en hoe?

Het opleiden van leraren speelt zich af in twee contexten: het opleidingsinstituut en de school. Hoe kunnen partnerschappen Samen Opleiden een gezamenlijk curriculum vormgeven dat recht doet aan beide contexten én aan de leervragen van de student? Het ontwerpnetwerk 'Een curriculum in samenhang' boog zich over deze vraag en ontwikkelde daarvoor al doende een werkwijze. Dit hoofdstuk presenteert de theoretische noties en uitgangspunten, geïllustreerd met ervaringen van deelnemers.

Een van de doelstellingen van Samen Opleiden is dat wat studenten op het opleidingsinstituut en in de school leren een samenhangend geheel is, waarin praktijk en theorie op een vanzelfsprekende manier met elkaar zijn verbonden. De verbinding tussen deze twee contexten, en nog belangrijker: tussen opleidingstheorie en opleidingspraktijk en tussen werkplektheorie en -praktijk, is dan ook een belangrijk aandachtspunt in het Samen Opleiden. De ervaring leert dat het niet meevalt om het leren op het instituut en het leren op de werkplek goed met elkaar te verbinden.

Meestal krijgen studenten vanuit het opleidingsinstituut opdrachten, leerwerktaken of werkpleksuggesties die ze op de leerwerkplek moeten uitvoeren; een 'stage-achtige' manier van werken waarmee het leren op het instituut en het leren op de leerwerkplek - afhankelijk van de kwaliteit van de opdracht of taak - in meer of mindere mate met elkaar worden verbonden, maar waarbij het leren op instituut en school, zeker in de beleving van studenten, twee aparte trajecten blijven. Hoe komen we nu tot een samenhangend curriculum voor het Samen Opleiden? Een aantal

theoretische noties van Samen Opleiden geven daarvoor handreikingen. Deze zijn vertaald in uitgangspunten voor dit traject.

Een samenhangend curriculum ontwerpen; de uitgangspunten

- Het leren is individueel
- Het leren is contextueel
- De student is eigenaar van zijn leren
- De driehoek heeft de regie
- Dialoog voeren vanuit drie perspectieven
- Vooraf de leeropbrengst, de maat en de leerweg vaststellen

1.1 Individueel en contextueel

"Ik was al een tijd zoekende om meer mijn eigen draai te kunnen geven aan de opdrachten die ik vanuit de opleiding krijg. Die opdrachten zijn voor iedereen hetzelfde, maar we zijn niet hetzelfde, we willen niet hetzelfde en we hebben niet hetzelfde nodig. Het onderwijs in scholen wordt steeds meer

gepersonaliseerd, maar de opleiding loopt daarin behoorlijk achter.”

Chiel Berkhout, derdejaars student lerarenopleiding Natuurkunde HvA

Alle studenten moeten startbekwaam worden. Wat dat inhoudt is vastgelegd, maar via welke route studenten dat bereiken, verschilt van persoon tot persoon. Met andere woorden: wat de student moet leren om startbekwaam te worden is voorgeschreven, maar hoe hij dat doet en waar hij accenten legt, is afhankelijk van wie hij is, van zijn manier van leren, van wat hij al kan en weet en van wat hij wil leren. Leren is een individueel proces.

met gescheiden ouders bijvoorbeeld een aandachtspunt, omdat leerkrachten merken dat ouders elkaar vaak uitspelen. De student kan er dan bijvoorbeeld voor kiezen om daarin te leren en gesprekken te oefenen met ouders die gescheiden zijn. Daar geeft deze context volop gelegenheid voor.”

Ria Logtenberg, projectleider OidS pabo Hanzehogeschool, Groningen

Naast de opleidingsdoelen, zijn dus zowel de persoon van de student als de context van de leerwerkplek bepalend voor het leren op de leerwerkplek. Het werkplekleren is individueel en contextueel.

“De opleidingsdoelen, de persoon van de student en de context van de leerwerkplek zijn bepalend voor het werkplekleren”

Daarnaast is het werkplekleren van de student afhankelijk van de school en de klas waar hij werkt. Scholen verschillen immers sterk van elkaar, bijvoorbeeld in leerlingenpopulatie, schoolcultuur en onderwijskundige uitgangspunten. En groep 1 geeft andere leermogelijkheden dan bijvoorbeeld groep 5 of groep 8. Ook die kenmerken hebben invloed op het werkplekleren van de student.

“De ene school roept andere leervragen op dan de andere school. Op een bepaalde school zijn gesprekken

1.2 Eigenaarschap

Omdat het leren van studenten individueel en contextueel is, is het belangrijk dat zij de gelegenheid krijgen om hun eigen leervragen te formuleren: wat wil ik tijdens deze leerwerkperiode op deze school leren? Die leervragen zijn gebaseerd op opleidingsdoelen of vereiste leeruitkomsten, maar doordat de student ze zelf formuleert, ervaart hij eigenaarschap en kan hij er zijn eigen betekenis aan geven.

Iedere student doorloopt op de leerwerkplek dus zijn eigen individuele leerroute. Doordat hij keuzemogelijkheden heeft en zelf veel invloed heeft op zijn eigen werkplekleren, ervaart de student eigenaarschap. Dat is effectief, want het is bekend dat eigenaarschap de intrinsieke motivatie van lerenden kan versterken. Ook zorgt eigenaarschap ervoor dat wat de opleiding aanbiedt meer betekenis krijgt voor de student. De student ervaart zo meer samenhang tussen het leren op de opleiding en het leren in de school.

“Als we studenten stimuleren en ondersteunen om hun eigen leervragen en leeropbrengsten te formuleren, creëren we eigenaarschap en een intrinsieke motivatie.

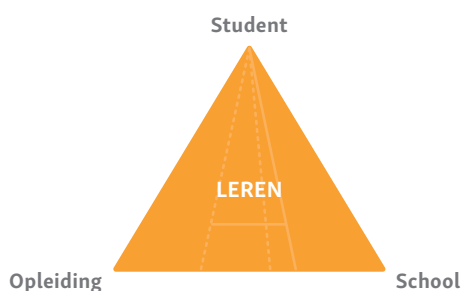
Het is de rol van de opleiders om de juiste coachende vragen te stellen zodat de student zelf gaat inzien wat hij te leren heeft."

Feio Wanschers, schoolopleider en coördinator opleiden bij SOPO, Deventer

1.3 Driehoek heeft de regie

Dat studenten een individuele leerroute doorlopen betekent niet dat zij helemaal zelf bepalen wat en hoe zij leren. Daarvoor hebben zij immers onvoldoende kennis, ervaring en overzicht. De student kent zichzelf en zijn eigen leerbehoeften, maar is tegelijkertijd een beginnende beroepsbeoefenaar. Hij heeft geen overzicht van de opleidingsdoelen die hij moet bereiken om startbekwaam te worden. Ook weet de student niet wat er op de leerwerkplek allemaal speelt en welke leermogelijkheden de school biedt. Die kennis is nodig om een leervraag te formuleren en een leerroute te ontwerpen die past bij de student, bij de school én bij de opleidingsdoelen.

Daarom zijn er in het ontwerpnetwerk driehoeken gevormd van een student, een vertegenwoordiger van de werkplek (schoolopleider) en een vertegenwoordiger van het opleidingsinstituut (instituuropsopleider). In de driehoek bespreken de partners de leerdoelen van de student en hoe hij deze het beste kan bereiken. Samen voeren zij de regie over het leren van de student, ieder vanuit het eigen perspectief.

Samen stellen de drie betrokkenen vast wat deze student gaat leren en hoe hij dat gaat doen. Zij ontwerpen zo gezamenlijk een (stukje) curriculum dat aansluit bij de leerbehoeften en leerdoelen van de student, dat past bij deze leerwerkplekperiode en bij de leeromgevingen van de leerwerkplek en de opleiding (context) én dat bijdraagt aan de opleidingsdoelen die de student moet bereiken om het beroep te mogen uitoefenen (startbekwaamheid). Dat ze dit in de driehoek vaststellen, zorgt voor samenhang tussen het leren op het opleidingsinstituut en het leren in de school.

"Ik heb veel baat gehad van de driehoek. Want zonder de schoolopleider, zou ik heel veel missen van de context, want omdat je als student maar een korte periode op de school rondloopt, weet je niet precies hoe de hazen lopen. Maar ook kun je de instituutsoopleider niet missen: zij heeft een enorm scala aan theoretische kennis waar ik heel veel aan heb. Als je een van die twee zou missen, dan ben je veel meer aan het 'zwemmen'."
Stijn Lauwen, student master Engels Universiteit Utrecht

"De driehoek voert de regie over het werkplekleren van de student, ieder vanuit zijn eigen perspectief"

"We hadden alle drie invloed op mijn leerweg en dat was voor mij heel leerzaam. Maar de andere twee partners in de driehoek leren ook, want de pabo heeft een bepaalde expertise waar de school van kan leren en de school heeft expertise waar de pabo van kan leren."

Uiteindelijk wordt de opleiding daar beter van en daar profiteren uiteindelijk de studenten van."

Sanne Aalbers, derdejaars pabo hogeschool Leiden

In het ontwerpnetwerk bestonden de driehoeken uit een student, een schoolopleider en een instituutopleider, maar ook driehoeken die anders zijn samengesteld of die uit meer dan drie personen bestaan, kunnen het werkplekleren van studenten versterken. Als de student, de school en het opleidingsinstituut er maar in zijn vertegenwoordigd. Zo gaven meerdere deelnemers aan dat ze in de dialoog soms de werkplekbegeleider of mentor misten. Die staat immers het dichtst bij wat de student op de leerwerkplek doet.

"Vanuit drie verschillende invalshoeken het gesprek voeren over de ontwikkeling van de student is heel effectief voor het leren van de student. De samenstelling van de driehoek kan variëren, die kan bijvoorbeeld ook bestaan uit de student, de leerwerkplekbegeleider en de instituutopleider. De kern is dat de ontwikkeling van de student centraal staat en dat daarover het gesprek wordt gevoerd vanuit verschillende perspectieven."

Margret Peters, opleidingscoördinator en schoolopleider SPOVenray

1.4 Drie perspectieven

Kenmerkend voor het werken in de driehoek is dat er vanuit drie perspectieven een gesprek wordt gevoerd over het leren van de student in de komende leerwerkperiode. Dit gesprek in de driehoek is nadrukkelijk een dialoog: de drie partners hebben een gelijkwaardige inbreng, ieder vanuit zijn eigen perspectief. De begeleiders geven de student geen 'instructies' of 'opdrachten', maar ondersteunen hem om zijn eigen leervragen te formuleren en om optimaal te leren. Doordat de dialoog vanuit drie perspectieven wordt gevoerd, komt het leren tegemoet aan de opleidingsdoelen,

aan de school en aan de individuele leerwensen van de student.

Wat is nu de kern van de drie verschillende perspectieven?

Het perspectief van de student

"Ik was degene die een probleem inbracht, en daarmee zijn we aan de slag gegaan. Doordat de opleiders mij vragen gingen stellen, werd mijn leervraag helemaal uitgespit en kreeg ik steeds duidelijker wat mijn leervraag precies is. Gaandeweg werd duidelijk welke tussenstappen ik allemaal moet nemen om mijn doel te bereiken."

Fleur Kunen, derdejaars academische pabo De Kempel in Helmond

"Mijn rol in de driehoek was belangrijk, want het ging over mijn leervraag. Ik weet zelf het beste wat ik nodig heb om tot leren te komen en welke leervragen ik heb. Doordat de begeleiders mij stimuleerden en hielpen om mijn leervraag goed te formuleren en samen met mij precies de stappen uitstippelden om die leervraag te beantwoorden, was ik heel bewust bezig met het bereiken van mijn doel. Bij vorige stages zat er ergens in mijn achterhoofd ook altijd wel een doel, maar nu heb ik heel gericht en stapsgewijs aan mijn doel gewerkt. Ik vond dat heel prettig en leerzaam."

Sanne Aalbers, derdejaars pabo hogeschool Leiden

"Ik weet zelf het beste wat ik nodig heb om tot leren te komen en welke leervragen ik heb."

“Ik heb in de driehoek een soort roadmap gemaakt voor mijn eigen leerroute. Doordat ik dat in de driehoek deed, werd ik gedwongen om steeds weer op elke stap te reflecteren. Daar heb ik veel aan gehad. Daardoor wordt het scherper wat je wilt en ontdek je waarin je je leerproces moet bijsturen.”

Stijn Lauwen, student master Engels Universiteit Utrecht

Het perspectief van de school

“Mijn inbreng als schoolopleider ging vooral over de praktijk, want de taal van de praktijk is niet altijd hetzelfde als de taal van de opleiding. Er wordt wel onderscheid gemaakt in theorie met de kleine t en Theorie met de grote T. Als schoolopleider breng ik de theorie met de kleine t in: hoe het werkt op deze school en wat je daarvoor nodig hebt. Mijn inbreng was vooral concreet en praktijkgericht.”

Irene Doornbos, schoolopleider Dr Nassau College, Assen

“Het perspectief van de schoolopleider is meer gericht op het handelen in de klas en de instituutsopleider is meer gericht op de theorie die daarbij past. Via de student komt de koppeling tussen theorie en praktijk tot stand. Mijn perceptie als schoolopleider is steeds: matcht wat je op de pabo krijgt en wat je in je stage doet goed met elkaar?”

Feio Wanschers, schoolopleider en coördinator opleiden bij SOPO, Deventer

“Ik ben er als schoolopleider op gericht om de student in zijn eigen kracht te zetten en hem in z'n eigen leren te begeleiden, zodat hij helder krijgt wat zijn leervraag is en welke mogelijkheden er zijn. Je moet in brede zin kijken wat de student op de leerwerkplek allemaal kan doen om aan zijn leervraag te werken. Het is ook belangrijk dat ik kennis heb van de didactische modellen van het instituut, omdat ik daardoor gerichter het gesprek kan voeren over de koppeling van theorie en praktijk. Je moet als schoolopleider weten wat de student op het instituut doet.”

Margret Peters, opleidingscoördinator en schoolopleider SPOVenray

Het perspectief van de opleiding

“Je zoomt als driehoek in op de leervraag van de student. Het was mijn rol als instituutsopleider om steeds weer uit te zoomen naar de bekwaamheidseisen en naar zaken die vanuit de opleiding aandacht moeten krijgen in het werkplek. Je bent steeds bezig met de vraag: waar is deze student mee bezig en hoe past dit in de context van de opleiding? Als instituutsopleider ben je voortdurend aan het inzoomen op de student en aan het uitzoomen naar de context en naar de leerdoelen van de opleiding.”

Evie Walsma, instituutsopleider NHL Stenden Hogeschool, Leeuwarden

“De instituutsopleider geeft de kaders aan en bewaakt deze: welke leerresultaten moet de student behalen? Vanuit dat gegeven kijkt de student wat hij de komende periode moet en wil gaan leren. Dit is trouwens wel een discussiepunt: begin je met de kaders van de opleiding of laat je de student eerst brainstormen over zijn eigen leervragen? Ik heb gemerkt dat studenten het prettig vinden dat ze eerst een stukje kader krijgen, dat ze weten wat er aan het eind van de periode van hen wordt verwacht. Dan kunnen ze vervolgens terugredeneren: wat heb ik hierin te leren? Wat hoort bij mij? Hoe breed is de context?”

Ria Logtenberg, projectleider OidS pa Hanzehogeschool, Groningen

“Het is de functie van de instituutsopleider om de brug te slaan tussen de fysieke leerwerkplek van de school en het curriculum van de pabo. De schoolopleider kan daarin heel wat input leveren, maar doet dat binnen een bepaalde context. Maar de opleiding heeft ook allerlei doelen die niet contextspecifiek zijn. Voor de instituutsopleider is het de kunst om de leermogelijkheden in de specifieke context van deze school op een hoger plan te tillen, het als het ware te decontextualiseren, zodat de student de leerervaring

in deze school straks ook in andere contexten kan gebruiken.”

Harry Stokhof, instituutsopleider pabo Hogeschool Arnhem en Nijmegen

1.5 Vooraf de leeropbrengst, de maat en de leerweg vaststellen

Essentieel in de ontwikkelde aanpak is dat de driehoek aan het begin van de leerwerkperiode bespreekt wat de student gaat leren en doen. Er wordt dus vooraf in dialoog een (stukje) curriculum voor de student ontwikkeld. De driehoek voert, ieder vanuit het eigen perspectief, het gesprek over de volgende drie aspecten:

- De leeropbrengst
- De maat
- De leerweg

De leeropbrengst vaststellen

In het gesprek over de leeropbrengst stelt de driehoek vast waar deze leerwerkperiode toe moet leiden. Wat heeft de student aan het eind van de af te leggen leerweg geleerd? De leervraag van de student staat hierbij centraal. Deze leervraag komt meestal voort uit opleidingsdoelen, opleidingseisen of uit een thema dat op dat moment in de opleiding centraal staat. De student geeft hier zijn eigen betekenis aan waardoor hij eigenaarschap kan nemen.

De dialoog over de leeropbrengst wordt steeds specifieker. Het begint met het vaststellen van de algemene leeropbrengst; de student moet bijvoorbeeld ‘leren differentiëren’. Vervolgens gaat de driehoek daar betekenis aan geven door de leeruitkomst steeds meer te specificeren en te concretiseren. Wat houdt ‘kunnen differentiëren’ precies in? In welke klas(sen) moet/wil je dat kunnen? Wat moet je daarvoor weten, kennen en kunnen? Wat weet je en wat kan je al?

“Het is heel waardevol dat de student zichzelf vooraf de vraag stelt: wat wil ik leren? Je ziet dat studenten vaak geneigd zijn om vooral te kijken naar wat de opleiding van hen wil, maar nu moesten ze zich afvragen wat ze zélf eigenlijk willen leren. Dat vind ik echt een grote meerwaarde, omdat hiermee het leren heel betekenisvol wordt.”

Irene Doornbos, schoolopleider Dr Nassau College, Assen

“De dialoog over de leeropbrengst leidt tot eigenaarschap”

Door steeds de relatie te leggen tussen het algemene curriculum en dit specifieke (stukje) curriculum wordt de leeropbrengst toegesneden op de leervraag van de student (individu), op de leeromgeving van de school (context) en op de opleidingseisen (startbekwaamheid).

De maat vaststellen

Als de leeropbrengst duidelijk is, buigt de driehoek zich over de vraag wat de kwaliteit van de leeropbrengst moet zijn. Zij stellen met andere woorden ‘de maat’ vast. Wanneer is de leeropbrengst goed? En waar zien we dat aan?

Gewoonlijk gebruiken opleidingen beoordelingscriteria en rubrics om het werkplekleren van studenten achteraf te beoordelen, maar de maat vaststellen gebeurt vooraf. Want als vooraf duidelijk is wat de kwaliteit van de leeropbrengst moet zijn, kan de student eigenaar zijn van zijn leren en is het mogelijk om zijn leren heel gericht te ondersteunen.

Ook de maat stelt de driehoek in dialoog, vanuit de drie perspectieven, vast. Wanneer is de student tevreden? Wat is de maat van de opleiding? En welke maat hanteert de school? Het gaat om het vaststellen van de maat van de leeropbrengst van deze student, in deze leerwerkperiode en in deze leeromgeving. Deelnemers van het ontwerpnetwerk hebben ervaren dat het zeer effectief is als het goed lukt om van tevoren samen de maat vast te stellen.

“We hadden alle drie andere perspectieven van wat de student zou gaan leren. Dan heb je dus ook drie verschillende maten. Het was heel goed om dat goed door te akkeren. Waar hebben we het nu precies over als we het hebben over de maat? Dat was heel functioneel en de maat werd steeds duidelijker.”
Harry Stokhof, instituutopleider pabo Hogeschool Arnhem en Nijmegen

“Toen de student de leeropbrengst en de maat helder had, werd de leerweg snel duidelijk. Het was daarbij heel belangrijk dat de student de maat in eigen woorden formuleert. Dat maakte dat ze veel beter wist wat ze al wel en niet beheerste en wat ze moest doen om de maat te halen. Maar ook was het daardoor echt van de student. Er was eigenaarschap.”
Evie Walsma, instituutopleider NHL Stenden Hogeschool, Leeuwarden

Hoewel het belang van het vaststellen van de maat door veel deelnemers van het ontwerpnetwerk wordt benadrukt, geven zij ook aan dat het zeker niet eenvoudig is om de maat op deze manier - vooraf en in samenspraak - vast te stellen. School- en instituutopleiders zijn gewend om daarvoor instrumenten te gebruiken die ze op de opleiding hebben ontwikkeld. Doordat zij die al veelvuldig hebben gebruikt, hebben ze hier vaak een eigen, persoonlijke interpretatie van die niet wordt gedeeld en kan afwijken van de interpretatie van studenten. Hierdoor is het voor studenten niet altijd duidelijk waar ze vanuit de opleiding aan moeten voldoen.

“Het was best lastig om de maat vast te stellen, want mijn leeropbrengst was gericht op de motivatie van leerlingen. Hoe zie je dat die is versterkt? Wat is nou een bewijs dat je iets hebt veranderd in die leerlingen? Daar hebben we best een tijd op zitten broeden.”
Stijn Lauwen, student master Engels Universiteit Utrecht

“Onze student had zichzelf ten doel gesteld om voor twee leerlingen individuele leerplannen te ontwikkelen. Toen we de maat gingen vaststellen, ging het al gauw over de maat van die leerlingen en niet zozeer over de maat van de leeropbrengst van de student. Dat was echt lastig. We hebben de maat uiteindelijk meer gezocht in de observaties van haar mentor, maar daarin zit natuurlijk altijd wel een stukje subjectiviteit.”
Margret Peters, opleidingscoördinator en schoolopleider SPOVenray

De leerweg vaststellen

Als duidelijk is wat de leeropbrengst is en aan welke kwaliteit die moet voldoen, stelt de driehoek op basis daarvan vast wat de student gaat doen om dat te bereiken. Om een passende, effectieve leerweg vast te stellen, inventariseert de driehoek eerst alle leermogelijkheden en ondersteuningsmogelijkheden die de leerwerkplek en het opleidingsinstituut bieden. Vervolgens maken zij daaruit een keuze. De drie partners geven vanuit hun eigen perspectief input en ontwerpen gezamenlijk de leerweg, ofwel een curriculum dat leidt tot de beoogde leeropbrengst en maat. Wat gaat de student gedurende deze leerwerkperiode doen in de klas? En buiten de klas? Met wie gaat hij in gesprek, op de opleiding, in de school of daarbuiten? En welke literatuur of beeldfragmenten gaat hij raadplegen?

Dankzij het feit dat de leeropbrengst en de maat zo duidelijk waren vastgesteld, zo geven deelnemers aan, verliep het bepalen van de leerweg eigenlijk heel vlot.

“Doordat we mijn doel heel uitvoerig en precies hadden uitgespit, was het niet zo moeilijk om vast te stellen wat ik allemaal zou gaan doen om dat doel te bereiken. We hebben samen een stappenplan gemaakt dat mij veel houvast gaf. Het was duidelijk wat ik ging doen, wat ik nodig had, wie ik ging raadplegen en welke literatuur ik zou bestuderen.”

Fleur Kunen, derdejaars academische pabo
De Kempel in Helmond

“De rol van de schoolopleider is hierbij belangrijk, want die kent de school. Die weet dus hoe er voor deze student met deze leervraag een rijke leeromgeving kan worden gecreëerd, bijvoorbeeld met welke leerkracht hij het beste kan gaan praten, in welke klas hij bepaalde observaties kan doen of welke ouders hij kan vragen om mee te werken. Om de leeromgeving nog rijker te maken, overwegen wij om schoolopleiders hierin meer samen te laten werken, zodat studenten ook leeractiviteiten kunnen doen op andere scholen.”

Ria Logtenberg, projectleider OidS pa
Hanzehogeschool, Groningen

**“De drie partners
ontwerpen
gezamenlijk een
leerweg die leidt
tot de beoogde
leeropbrengst en
maat”**

“Mijn begeleider van de opleiding is heel deskundig op het gebied van mijn leervraag; die ging over het beïnvloeden van groepsprocessen in de klas. Hij heeft literatuursuggesties gedaan, maar had ook goede ideeën over wat ik in de klas kon doen om bewust het groepsproces te beïnvloeden. We hebben drie interventies gekozen die ik heb opgenomen in mijn leerweg.”

Annemarie Ubink, derdejaars student VIAA Zwolle

Om een rijke leeromgeving te creëren, is het van belang dat de student de meest passende leermogelijkheden benut. Hij oriënteert zich op de mogelijkheden die de leeromgeving biedt en kiest voor die leermogelijkheden die het meest bijdragen aan zijn leerdoelen. De leeromgeving, de school, is veel groter dan alleen het klaslokaal, de groep en de leerkracht waar de student stage loopt. Er zijn andere klassen en kinderen, andere leerkrachten, specialisten, er is een team, er zijn ouders, externe contacten en de school staat in een wijk. Bij het optimaal benutten van de leerwerkplek kan de schoolopleider een belangrijke rol spelen.

2 “Dit staat of valt met de kracht van de driehoek”

“Dit staat of valt met de kracht van de driehoek”

Dat ze in het ‘echte’ leven niet met elkaar samenwerken, belemmerde student Chiel Berkhout, schoolopleider Carry Jeremiah en instituutopleider Pauline Sturm¹ niet om in het ontwerpnetwerk als driehoek aan de slag te gaan met de ontwikkeling van een stukje curriculum. Chiel is derdejaars student van de lerarenopleiding natuurkunde aan de Hogeschool van Amsterdam (HvA) en liep tijdens het traject stage op het Montessori College in Aerdenhout. Zijn leervraag was gericht op differentiëren. We beschrijven de ervaringen van deze driehoek uit het voortgezet onderwijs.

De leervraag van Chiel was het uitgangspunt van de leerroute die Carry, Pauline en Chiel samen in het ontwerpnetwerk hebben ontwikkeld: hoe kan ik recht doen aan elke leerling in mijn klas en ieder individu het beste leerklimaat en de juiste handreikingen bieden?

Leeromgeving verrijken

“Dat is een hele brede vraag”, zegt Chiel. “Maar doordat we de leeropbrengst als driehoek stapsgewijs hebben uitgespit, werd het steeds duidelijker wat ik precies zou gaan doen en leren. Door de maat vast te stellen – wanneer is de leeropbrengst goed en hoe kun je dat zien? – konden we gericht bepalen wat ik allemaal zou moeten doen om de maat te behalen en wat ik daarvoor nodig heb. Om de maat vast te stellen heb ik me afgevraagd: wanneer ben ik tevreden? En wanneer ben ik trots?”

Bij het vaststellen van de maat en de leerweg was de inbreng van Carry en Pauline als ervaren opleiders natuurlijk heel belangrijk. Temeer daar de manier van werken in het netwerk hen ertoe aanzette om de gebruikelijke inhouden en kaders van de opleiding te overstijgen en om alle niveaus binnen de leerwerkplek van Chiel te benutten.

Carry: “In de huidige opleidingspraktijk laten we ons bij het begeleiden en opleiden van studenten eigenlijk altijd leiden door de maat van de opleiding. Dat hebben we in dit ontwerptraject niet gedaan. We zijn het formuleren van de leervraag en het samenstellen van de leerweg heel open ingegaan en brachten in de eerste plaats onze eigen kennis, ervaring en perspectieven in. En doordat je dan ook je eigen persoon meeneemt, ging het soms verder dan de theorie en de opdrachten die de opleiding voorschrijft: je hebt toevallig iets relevant gelezen of je wijst de student op een collega die veel weet

¹ Pauline Sturm is docent Zorg & Welzijn aan de HvA en instituutopleider. Carry Jeremiah is leraar Nederlands en schoolopleider op het Haarlemmermeer Lyceum en is opleidingscoördinator van aspirant opleidingsschool H2O. Sturm en Jeremiah zitten beiden in de regiegroep van H2O.

over differentiëren. Ook was het verrijkend om de leeromgeving niet te beperken tot alleen de klas en de werkplekbegeleider van Chiel. Er zijn in en om de school veel meer leersituaties, op andere niveaus, waarvan studenten kunnen profiteren in het werkplekleren.”

Eigen draai geven

Uitgangspunt van het werken in de driehoek is dat ook de student – in dit geval Chiel - een inbreng heeft bij het vaststellen van de leeropbrengst, de maat en de leerweg. “Ik vond dat heel prettig,” zegt Chiel “want ik was al een tijdje zoekende naar manieren om mijn eigen draai te geven aan de opdrachten van de opleiding. Die zijn altijd voor alle studenten hetzelfde, maar we zijn niet hetzelfde, we willen niet hetzelfde en we hebben niet hetzelfde nodig. Als je zelf invloed hebt op wat je doet en leert, versterkt dat je intrinsieke motivatie; het is echt iets van jezelf. Zo heb ik dat ook echt ervaren. Doordat ik die twee klankborden had, werd ik me heel bewust van wat ik wilde leren en doen. Je gaat ook kijken vanuit hun perspectief, waardoor je meer bij je leren gaat betrekken. Ik heb daardoor meer uit mijn stage gehaald en er meer van opgestoken. Ik heb bijvoorbeeld diagnostische toetsjes ontwikkeld, omdat ik wilde dat leerlingen zichzelf kunnen diagnosticeren. Dat zit niet in de opleiding, dus ik ben een stapje verder gegaan dan wat de opleiding vraagt.”

Solide staven

Dat het curriculum in de driehoek wordt ontworpen, zorgt ervoor dat het leren op de opleiding en op de school min of meer als vanzelf met elkaar worden verbonden en betekenis krijgt voor de student. “Je wordt in de driehoek als het ware naar elkaar toe gedreven”, zegt Chiel. “Je hebt als student wel eens het gevoel dat er van twee

kanten aan je wordt getrokken, maar door op deze manier in de driehoek te werken, zijn de trekkende touwen vervangen door solide staven, die je in evenwicht houden. Je krijgt van beide kanten samenhangende input en support, waardoor de relatie tussen theorie en praktijk vaak heel expliciet wordt.”

Dat is overigens niet vanzelfsprekend, vindt Pauline, omdat het van opleiders behoorlijk wat kennis en ervaring vereist om het werkplekleren op deze manier, op maat, vorm en inhoud te geven. “Dat dit zo goed werkte, heeft ook te maken met het feit dat Carry en ik allebei een jarenlange ervaring als opleider hebben en dat Chiel een kritische, zelfbewuste student is. Voor beginnende opleiders en minder gemotiveerde studenten is het denk ik een behoorlijke uitdaging om op deze manier te werken. Voor een ervaren opleider is het bijvoorbeeld makkelijker om dat starre beoordelingsformulier een beetje los te laten dan voor een beginnende opleider. Deze werkwijze staat of valt met de kracht van de driehoek. En dat maakt het ook wat kwetsbaar.”

.....

“Je wordt in de driehoek als het ware naar elkaar toe gedreven”

.....

Toerusten en coachen

Een ander aandachtspunt dat de twee opleiders naar voren brengen is de rol en de positie van de werkplekbegeleider. Omdat die tijdens de stage het dichtst bij de student staat, zou hij/zij op

een of andere manier een plaats moeten krijgen in de driehoek, vinden zij. “Dat is nog wel een uitdaging”, zegt Pauline, die als instituutsopleider ook trainingen verzorgt voor werkplekbegeleiders. “Want als we het werkplekleren meer op maat gaan vormgeven, vraagt dat veel van de werkplekbegeleider. We zullen onze werkplekbegeleiders dan ook moeten meekrijgen, toerusten en coachen. Ik ben daarmee al een beetje begonnen in een werkplekbegeleiderstraining die parallel liep aan het ontwerpnetwerk. Daar heb ik leeractiviteiten ingebracht waarmee werkplekbegeleiders het werkplekleren van studenten kunnen verbreden en verrijken.”

Ook Carry is binnen de opleidingsschool al aan de slag gegaan met de ervaringen die ze in het ontwerptraject heeft opgedaan. “Wat we in het netwerk leerden heb ik ook steeds met het opleidersteam van de opleidingsschool gedeeld. Het heeft nu al een beweging in gang gezet: het bewustzijn groeit dat het belangrijk is dat studenten meer gaan nadenken over hun eigen leerdoelen en dat wij als begeleiders en opleiders doelgericht willen gaan werken. We zijn aan het onderzoeken hoe we onze studenten volgend jaar al een eigen leerwerkplan kunnen laten maken voor het werkplekleren. Dat is voor onze opleidingsschool nu al een opbrengst van het ontwerpnetwerk.”

Praktische uitvoerbaarheid

Ondanks deze eerste opbrengsten, is het ontwerp volgens Carry en Pauline zeker nog niet ‘klaar’. De uitgangspunten en de daaruit voortvloeiende werkwijze zijn helder en zijn zeker bruikbaar om een gezamenlijk curriculum voor het werkplekleren te ontwerpen, maar vooral de praktische uitvoerbaarheid vraagt nog aandacht. “In het ontwerpnetwerk hebben we die praktische kant even losgelaten en hebben we ons helemaal

op de inhoud, op de werkwijze, gericht”, zegt Pauline. “Maar in hoeverre is het haalbaar om dit één op één met studenten te doen? Tijd is in de opleidingspraktijk natuurlijk een aspect waar je gewoon mee te maken hebt. De principes zijn zeker toe te passen, maar we moeten nog goed bekijken hoe we dit per studiejaar in de tijd kunnen zetten.”

3 “Je bent echt gericht op wat je zélf wilt leren”

“Je bent echt gericht op wat je zélf wilt leren”

Samen met instituutopleider Eize Stamhuis en schoolopleider Els Mulckhuys², ontwikkelde derdejaars pabostudent (VIAA Zwolle) Annemarie Ubink in het ontwerpnetwerk een stukje werkplekcurriculum voor haar stage op een sbo-school. “Ik vond het heel leerzaam en motiverend om in de driehoek zo bewust bezig te zijn met de vraag waar ik naartoe wil en wat ik wil leren.” Lees de ervaringen van deze driehoek uit het primair onderwijs.

Voor Annemarie was het al snel duidelijk waar zij zich op wilde richten tijdens haar stage op de sbo-school. “Dat deze kinderen in sociaal-emotioneel opzicht sterk verschillen heeft veel invloed op de groepsprocessen, bijvoorbeeld op de samenwerking tussen kinderen. Ik wilde leren om groepsprocessen tijdens mijn lessen positief te beïnvloeden.”

Niet 'zomaar wat'

Het is een essentieel kenmerk van het werken in de driehoek dat de student zijn of haar eigen leervraag inbrengt, maar vanuit het perspectief van de instituutopleider is het belangrijk om daar vervolgens met de blik van de opleiding naar te kijken, stelt Eize. “Nadat Annemarie haar leervraag had gekozen, hebben we bekeken onder welk onderdeel van het curriculum van de opleiding dat valt. Annemarie deed dus niet 'zomaar wat'. Wat zij in deze stage heeft gedaan heeft een duidelijke link met de opleiding. En wat ze heeft geleerd

wordt ook getoetst, in dit geval in de vorm van een lesobservatie en een gesprek.”

De brede leervraag van Annemarie is in de driehoek uitgediept en uitgewerkt in concrete leeropbrengsten. “Groepsprocessen’ is een heel groot begrip”, zegt Annemarie, “en het heeft mij geholpen dat we dat in de driehoek helemaal hebben uitgespit. Daardoor wist ik heel goed waaraan ik zou gaan werken. Een leeropbrengst was bijvoorbeeld dat ik tijdens de lessen bewust groepsprocessen beïnvloed. Daar hebben we een aantal concrete manieren voor bedacht.”

De maat

Annemarie wist dus aan het begin van de stage wat haar leeropbrengsten moesten zijn. Maar wanneer zijn die goed? Aan welke eisen moeten ze voldoen? Of in de terminologie van het ontwerpnetwerk: wat is de maat?

2 Eize Stamhuis is instituutopleider bij pabo VIAA Zwolle en programmaleider van Scope, het partnerschap Samen Opleiden in deze regio. Els Mulckhuys is schoolopleider bij een van de 13 besturen die participeren in Scope. www.scopesamenopleiden.nl

Ook dat werd vooraf in de driehoek bepaald. “Dat is het mooie en het vernieuwende van deze aanpak,” zegt Eize, “dat je van tevoren praat over de vraag waar de leeropbrengst aan moet voldoen en dat je dat met z’n drieën vaststelt, dus dat ook de student invloed heeft op de maat. Dat creëert eigenaarschap, maar je voorkomt daarmee ook dat studenten op iets anders worden afgerekend dan ze hadden verwacht, iets dat in de huidige opleidingspraktijk nog wel eens gebeurt.”

Bij Annemarie was dat zeker niet het geval, vertelt ze. “Dat gesprek over de maat heeft mij veel houvast gegeven, want daardoor wist ik precies waarop ik aan het eind van mijn stage beoordeeld zou worden. Doordat je met z’n drieën dat gesprek voert, voelt het ook min of meer als gelijkwaardig. Het gesprek gaat niet over jou, maar wordt gevoerd met jou.”

Vanuit het perspectief van het instituut was het belangrijk dat Annemarie het geleerde kan koppelen aan aspecten van persoonlijk meesterschap, een belangrijk begrip in deze opleiding. Eize: “Wij verwachten bijvoorbeeld dat Annemarie haar handelen kan verantwoorden en dat ze kan aangeven vanuit welke grondhouding ze heeft gewerkt. Studenten moeten reflecteren op de competenties die ze hebben ontwikkeld en moeten dat kunnen koppelen aan hun persoon. Dat is de maat van onze opleiding, die ik als instituutopleider naar voren bracht. Je vertegenwoordigt in de driehoek niet alleen jezelf, maar je staat ook ergens voor.”

De inbreng van de schoolopleider is bij het vaststellen van de maat vooral gericht op de praktijk, vertelt Els. “De maat wordt ook bepaald door de mogelijkheden en onmogelijkheden op de betreffende school en door de klas waar de student stage loopt. Het was mijn rol om door te vragen en de maat zo SMART mogelijk te maken. Doordat de schoolopleider de leeromgeving kent, kun je vanuit dat perspectief de maat aangeven. De maat

is gerelateerd aan de context. Als Annemarie op een reguliere basisschool met deze leervraag aan de slag was gegaan, zou dat gevolgen hebben gehad voor de maat.”

Werkplekbegeleider

Doordat Els de leerwerkplek van Annemarie goed kent, speelde zij een belangrijke rol bij het vaststellen van de leerweg. Want dat was de volgende stap van de driehoek: op een rijtje zetten welke activiteiten Annemarie op de leerwerkplek zou gaan doen en welke bronnen zij zou gaan raadplegen. “Op basis van mijn kennis over de school, kon ik aangeven hoe je die leeromgeving zo rijk mogelijk kunt maken, zodat Annemarie deze optimaal zou kunnen benutten”, vertelt Els. “Ik heb bijvoorbeeld suggesties gedaan van mensen die ze zou kunnen raadplegen. Het is belangrijk dat je je realiseert dat de leeromgeving breder is dan alleen de klas waarin de student stage loopt.”

.....

**“Ook de
werkplekbegeleider
zou een plek
moeten hebben in
de driehoek”**

.....

Annemarie vertelt dat ze bij het vaststellen van de leerweg ook haar werkplekbegeleider heeft geraadpleegd. “Omdat zij een master heeft gedaan over het speciaal onderwijs, kon zij weer andere kennis en suggesties inbrengen. Dat was heel zinvol, temeer daar zij de persoon is die mijn leerweg van dichtbij meemaakte.”

Op basis van dat laatste vinden de gesprekspartners dan ook dat de werkplekbegeleider een plek zou moeten hebben in de driehoek. Els: “Omdat de student met de werkplekbegeleider het meeste contact heeft, zou je ervoor kunnen kiezen om de school in de driehoek niet alleen door de schoolopleider, maar ook door de werkplekbegeleider te laten vertegenwoordigen. Dat is één van de zaken die wij in de evaluatie van het leernetwerk naar voren hebben gebracht.”

Denkwerk

Annemarie, Eize en Els zijn er alle drie van overtuigd dat deze aanpak het werkplekleren van studenten verrijkt en bijdraagt aan de verbinding tussen de leerwerkplek en de school, de praktijk en de theorie. Annemarie verwoordt de meerwaarde als volgt: “Ik vond het heel leerzaam en motiverend om zo bewust bezig te zijn met de vraag waar je naartoe wilt en wat je wilt leren. Je bent echt gericht op wat je zélf wilt leren en niet zozeer op wat de pabo wil dat je leert.”

Maar hoe dit in de opleidingspraktijk kan worden geïmplementeerd, vereist nog wel denkwerk. Er zijn praktische uitdagingen, zoals de organisatie en de tijd, maar ook zijn er inhoudelijke kwesties waarover nog goed moet worden nagedacht, bijvoorbeeld over het vaststellen van de maat. Eize: “Het is een uitdaging om de maat toe te snijden op de leervraag van de student, zonder het helemaal individueel te maken, en het eveneens te relateren aan de opleidingseisen, zonder dat dat in de sfeer van ‘afrekenen’ komt. En zo zijn er nog wel meer uitdagingen. Dat neemt niet weg dat we hier als instituut graag mee verdergaan, om te beginnen door opleiders het gesprek in de driehoek eens te laten ervaren. Ik ben ervan overtuigd dat je door het proces heen moet om te ontdekken wat het opbrengt en wat de meerwaarde is.”

4 De meerwaarde

—

De meerwaarde

Aan alle geïnterviewde deelnemers van het ontwerpnetwerk 'Een curriculum in samenhang' is gevraagd wat zij de meerwaarde vinden van het werken in de driehoek volgens de in hoofdstuk 1 beschreven werkwijze. In de antwoorden komen de begrippen 'eigenaarschap' en 'doelgerichtheid' veelvuldig terug. Ook 'de driehoek', het feit dat de drie perspectieven nu echt bij elkaar komen, wordt door veel deelnemers als grote meerwaarde gezien.

Wat is de belangrijkste meerwaarde volgens studenten?

"Dat wat ik heb gedaan en heb geleerd echt van mij is, dat ik aan mijn eigen doelen heb gewerkt niet omdat dat moest van de opleiding, maar omdat ik dat zelf wilde."

Chiel Berkhout, 3e jaars student
lerarenopleiding Natuurkunde HvA

"Dat ik aan mijn eigen doelen heb gewerkt, niet omdat dat moest van de opleiding, maar omdat ik dat zelf wilde"

"Dat mijn leerdoel zo precies werd uitgespit dat ik goed wist wat ik allemaal moest doen en wat ik nodig had om mijn doel te bereiken."

Fleur Kunen, derdejaars student academische pabo De Kempel in Helmond

"Dat je van tevoren heel bewust je doel vaststelt en bedenkt welke stappen je gaat nemen om dat te bereiken, en dat je daarbij wordt gesteund vanuit de opleiding en de school."

Sanne Aalbers, derdejaars pabo hogeschool Leiden

"Dat je een slim stappensysteem doorloopt om aan je eigen leerdoelen te werken en daarbij gedwongen wordt om bewust stil te staan bij manieren om dat te bereiken en te toetsen. En ook dat het verband tussen de theorie en de praktijk heel helder werd, doordat je de theorie echt toepast."

Stijn Lauwen, student master
Engels Universiteit Utrecht

"Dat er verschillende expertises aan tafel zitten waarmee je een gesprek voert over je leerdoelen en hoe je die kunt realiseren en dat je echt bezig bent met wat je zélf wilt leren."

Annemarie Ubink, derdejaars
student pabo VIAA Zwolle

Wat is de belangrijkste meerwaarde volgens schoolopleiders?

"Dat er geen ruis meer op de lijn zit, dat alle drie de actoren precies weten wat leeropbrengst en wat de maat is en dat het heel concreet is wat het leren moet opbrengen."

Feio Wanschers, schoolopleider en
coördinator opleiden bij SOPO, Deventer

“Dat het werkplekleren van de student doelgerichter, persoonlijker en motiverender is en dat de expertises van alle drie de hoeken optimaal worden benut.

Carry Jeremiah schoolopleider en opleidingscoördinator partnerschap Samen Opleiden H2O, Haarlem

“Dat de student niet heen en weer wordt geslingerd tussen opleiding en leerwerkplek, maar dat hij/ zij fungeert als schakel en dat de drie partijen met elkaar zijn verbonden en in evenwicht zijn.”

Els Mulckhuysse, schoolopleider partnerschap Scope, Zwolle e.o

“Dat de student niet heen en weer wordt geslingerd tussen opleiding en leerwerkplek, maar dat hij fungeert als schakel”

“Dat vanuit drie invalshoeken het gesprek wordt gevoerd over het werkplekleren van de student en dat de ontwikkeling van de student werkelijk centraal staat.”

Margret Peters, opleidingscoördinator en schoolopleider SPOVenray

“Dat we samen het gesprek voeren over wat de student wil leren en daarvoor nodig heeft. Daarmee ontstaan eigenaarschap en motivatie en wordt het leren van de student veel betekenisvoller.”

Irene Doornbos, schoolopleider Dr Nassau College, Assen

Wat is de belangrijkste meerwaarde volgens instituutsopleiders?

“Dat de student zijn eigen betekenis geeft aan de algemene maat van de opleiding en dat hij door het gesprek hierover steeds duidelijke krijgt wat hij moet en wil leren. Dus dat je de algemene maat afstemt op de specifieke student en de specifieke context.”

Harry Stokhof, instituutsopleider pabo Hogeschool Arnhem en Nijmegen

“Dat het eigenaarschap en de autonomie van de student worden versterkt, binnen de kaders en de eisen van de opleiding.”

Ria Logtenberg, projectleider OidS pa Hanzehogeschool, Groningen

“Dat je samen, vanuit alle drie de perspectieven, een wezenlijke bijdrage levert aan het leren van de student. Dat je samen nadenkt, het gesprek voert, elkaar op ideeën brengt en zodoende aanwezig bent in het leren van de student.”

Evie Walsma, instituutsopleider NHL Stenden Hogeschool, Leeuwarden

“Dat de student meer werkt vanuit zijn eigen ideeën en minder vanuit het opleidingscurriculum en de opleidingseisen. Daar moet hij uiteindelijk wel aan voldoen, maar het is veel motiverender als de student zijn eigen plan maakt.”

Paulien Sturm, docent en instituutsopleider Hogeschool van Amsterdam

“Dat het eigenaarschap van de student sterk wordt aangesproken. Dat de student, gevoed door de opleiders, echt zelf stappen wil maken. De opleiders dagen de student uit om steeds weer met nieuwe vragen te komen.”

Eize Stamhuis, instituutsopleider VIAA en programmaleider partnerschap Scope, Zwolle e.o.

5 Bevindingen en aanbevelingen

—

Bevindingen en aanbevelingen

De begeleiders van het ontwerpnetwerk, Miranda Timmermans en Chris Kroeze, reflecteren op de opbrengsten van het traject en doen aanbevelingen voor de verdere ontwikkeling en de implementatie van de werkwijze.

Bevindingen

Werken in de driehoek heeft meerwaarde voor alle partijen

Centraal in dit traject staat de driehoek student-school-opleiding, omdat het uitgangspunt is dat de kwaliteit van het samen opleiden afhankelijk is van de inbreng en het gezamenlijk functioneren van de drie betrokken individuen en van de manier waarop zij het beoogde curriculum interpreteren en implementeren. Tijdens het traject werd gaandeweg duidelijk dat juist het gesprek tussen de drie partners van groot belang is. Daar kunnen instrumenten, protocollen, persoonlijke ontwikkelplannen of één-op-één gesprekken tussen opleider en student niet tegenop.

In de driehoek hebben de drie betrokken partners daadwerkelijk in co-creatie een gesitueerd curriculum ontworpen. Dit maakt dat alle neuzen dezelfde kant op staan, zowel bij de leeropbrengst, als bij de maat en de leerweg. De gedeelde betekenisverlening is onderdeel van het succes van de werkwijze. Het werken in de driehoek heeft dan ook meerwaarde voor alle partijen.

Luisteren naar de student leidt tot eigenaarschap en betekenisvol leren

Het werken in de driehoek draagt bij aan het gevoel van eigenaarschap van de student. Belangrijk hierbij

is dat de student goed weet waar zijn leerweg toe moet leiden en wat daarvoor nodig is. Doordat hij dat overzicht heeft, kan hij meer eigenaar zijn van zijn leren en is het leren voor hem betekenisvol.

In het ontwerpnetwerk bleek de inbreng van de student zeer waardevol. Een belangrijke opbrengst is dan ook het inzicht dat opleiders meer met dan over studenten moeten praten en goed naar hen moeten luisteren. Dat vraagt een wezenlijk andere opstelling van opleiders, omdat zij vooral gewend zijn om studenten veel input en uitleg te geven. Maar in de driehoek luisteren zij naar de student, waarden zij de inbreng van de student en reageren zij hierop. Dit zorgt voor eigenaarschap en betekenisvol leren, maar maakt ook dat de opleider het opmerkt als de beelden van de student onvolledig of onjuist zijn. Dat in de driehoek ook het studentenperspectief wordt verwoord, geeft opleiders bovendien interessante informatie over de impact van hun onderwijsaanbod op studenten.

Het is een groot verschil, zo bleek in het ontwerpnetwerk, of opleiders praten over de student in het algemeen of praten met een specifieke student. In plaats van een door opleiders ontwikkeld curriculum dat studenten vervolgens gaan uitvoeren, worden de eigen beelden en inbreng van de student meteen meegenomen. Hierdoor wordt expliciet hoe het algemene curriculum en het gesitueerde curriculum van deze

student met elkaar samenhangen. Juist dit leidt tot betekenisverlening.

Vooraf de maat vaststellen is niet eenvoudig

Het vooraf bespreken van leerdoelen en leeruitkomsten was in dit traject een tijdrovende doch noodzakelijke activiteit, die veel energie genereerde en tot onverwachte invullingen leidde. Elke partner bracht voorbeelden of concretisering in waar de anderen niet altijd aan hadden gedacht. De grootste uitdaging was het bepalen van de maat, ofwel het vaststellen van de kwaliteit van de leeruitkomst.

Opleiders zijn gewend om hiervoor criteria of rubrics te gebruiken. Veronderstelling is dat deze de maat aangeven. Maar criteria en rubrics zijn algemeen en zijn niet zonder meer te vertalen naar het leren van deze individuele student in deze specifieke context. Daar komt bij dat opleiders de criteria zelf interpreteren, zeker als ze deze al langer gebruiken. Ook daarom is het belangrijk om vooraf de maat vast te stellen: de student kan dan meedenken over de kwaliteit die wordt gevraagd en kan daar mede invulling en betekenis aan geven. Dat is belangrijk omdat de student alleen eigenaarschap kan ervaren als hij weet waar hij naartoe werkt.

Tijdens het traject werd duidelijk dat de betrokkenen ook allerlei impliciete maten in hun hoofd hebben en dat het niet eenvoudig is om die te expliciteren. Omdat opleiders het moeilijk vinden om de maat te concretiseren, zijn ze geneigd om zich te verlaten op de vaststelling 'dat er sprake is van ontwikkeling'. Maar als opleiders er samen verantwoordelijk voor zijn dat studenten voldoen aan de vereiste kwaliteit, dan is ontwikkeling alleen niet voldoende. Er moet een bepaalde maat gehaald worden.

Werkplekleren wordt gevoed vanuit twee contexten

De leerweg vaststellen leek de minst ingewikkelde stap. Duidelijk werd dat het zoeken naar de meest passende leermogelijkheden iets anders is dan het uitvoeren van opdrachten of leerwerktaken vanuit het instituut, die vaak in zich hebben dat ze het leren van de student controleren. Wel hebben we ervaren dat de leerweg vooral is ingevuld vanuit het perspectief van het werkplekleren.

Dit is wellicht logisch, omdat het inzetten van de werkplek in het leren een grote uitdaging is. Een gezamenlijk curriculum ontwerpen betekent dat, naast de kwaliteiten van de student, zowel de kwaliteiten van de leerwerkplek als van de opleiding worden ingezet. Het was winst dat de driehoeken kozen voor activiteiten op school die breder waren dan activiteiten die alleen zijn gerelateerd aan de groep van de werkplekbegeleider.

Een volgende stap is nu om ook de inbreng van de opleiding in het werkplekleren te betrekken en dat expliciet te benoemen. Opleiders moeten doordrongen zijn van het besef dat de twee contexten – opleidingsinstituut en school – samen één opleiding vormen en dat de leerweg moet bestaan uit activiteiten in beide contexten. Daarom is het zaak dat zij steeds kritisch bekijken hoe en wanneer iets het meest effectief is te leren. Dit kan overigens betekenen dat er een leermogelijkheid moet worden gecreëerd die er nog niet is.

Samen ben je meer

Als begeleiders van het traject hebben we er bewust voor gekozen om samen met de deelnemers een werkwijze te ontwerpen. In die zin hebben we ervaren wat zij elk in hun eigen driehoek ervaren hebben. Wat wij vooral hebben geleerd is dat je samen echt meer bent en dat je samen tot creatieve oplossingen komt als je vooraf weet wat de essentie is.

Aanbevelingen

Ontwikkel de tool verder

Ter voorbereiding op het netwerk hebben we een concepttool ontwikkeld, die tijdens het traject als input diende voor het gesprek in de driehoek over de leeropbrengst, de maat en de leerweg. De tool kreeg gaandeweg meer vorm en inhoud doordat steeds duidelijker werd wat de belangrijkste elementen en processen zijn: centraal staan de leeropbrengst, de maat en de leerweg en de beweging van algemeen naar individueel en contextspecifiek. We zullen meer moeten experimenteren om de tool verder te ontwikkelen.

Zo is het nodig om antwoorden vinden op bijvoorbeeld de volgende vragen:

- Hoe kunnen we dit organiseren met grotere aantallen studenten en minder beschikbare tijd?
- Wat vraagt deze werkwijze van de opleiders/begeleiders?
- Hoe bereiden we studenten voor op deze manier van leren?

Betrek de werkplekbegeleider/mentor

De werkplekbegeleider/mentor is op de leerwerkplek de directe begeleider van de student. Hij begeleidt de student dagelijks in zijn ontwikkeling tot leraar. Daarom zou het goed zijn als mentoren als vertegenwoordigers van de school betrokken worden bij de driehoek. De beelden en interpretaties van de mentor en zijn kennis van en ervaringen in de eigen context dragen bij aan het opleiden van de student.

Start een leerwerkperiode met een bijeenkomst

Veel opleiders die deelnamen aan het ontwerpnetwerk vragen zich af hoe de opleiding deze werkwijze, gezien de beschikbare tijd, met elke student kan uitvoeren. De praktische

uitvoerbaarheid van het werken in de driehoek vraagt zeker nog aandacht. Een mogelijke vorm hiervoor is om aan het begin van een leerwerkperiode een bijeenkomst (van bijvoorbeeld een dagdeel) te organiseren, waar studenten, instituutsopleiders en schoolopleiders in driehoeken aan het werk gaan om de leeropbrengst, de maat en de leerweg van de betreffende student vast te stellen. Mogelijk kunnen de driehoeken later in de periode en aan het einde ervan weer samenkomen om de voortgang en de uitkomsten te bespreken.

Voer het gesprek over de maat

Het is van essentieel belang om vooraf met studenten het gesprek over de maat te voeren: welke maat gaan we gebruiken? Wanneer heeft het leerkrachthandelen van de student kwaliteit? Als dat helder is, weten alle drie de partners waar ze aan toe zijn en komen opleiden en beoordelen dichter bij elkaar te liggen.

Geef de twee contexten een plaats in het werkplekleren

In plaats van het leren op de werkplek te sturen vanuit het opleidingsinstituut (door middel van opdrachten en leerwerktaken) bevelen we aan om de leerweg van de student vanuit de twee contexten – instituut en school - vorm en inhoud te geven.

Verspreid het gedachtegoed

We bevelen aan dat de driehoeken dit gedachtegoed verder verspreiden binnen de partnerschappen Samen Opleiden en ermee doorgaan om met en van elkaar te leren. Het is van belang dat opleiders de waarde van de werkwijze inzien en zich de bijbehorende visie en houdingen eigen maken.

De begeleiders van het ontwerpnetwerk 'Een curriculum in samenhang'

Miranda Timmermans is gepromoveerd op een onderzoek naar de kwaliteit van de opleidingsschool. Ze werkt als Lector *Leerkracht* aan de pabo van AVANS Hogeschool. Daarnaast werkt ze als zelfstandig trainer/adviseur en onderzoeker en is ze betrokken bij diverse opdrachten rondom (kwaliteit van) leren en opleiden op de werkplek. Tevens is ze voorzitter van de Velon (Vereniging Lerarenopleiders Nederland).

Chris Kroeze is onderwijskundige en werkt als lerarenopleider aan de Hogeschool van Arnhem en Nijmegen. In 2014 promoveerde Kroeze in Tilburg op een onderzoek naar de georganiseerde begeleiding bij het Opleiden in de School. Sindsdien houdt hij zich bij de Hogeschool van Arnhem en Nijmegen bezig met vraagstukken rondom het werkplekleren. Naast onderzoeker en lerarenopleider, is Kroeze instituutsopleider bij ROC Rijn IJssel in Arnhem.

Colofon

Interviews en redactie: Tekstbureau Elise Schouten

Vormgeving: BUREAUBAS

Druk: Drukproef

Fotografie: Ewouter.com

Oktober 2019

Hoe kunnen partnerschappen Samen Opleiden een gezamenlijk curriculum vormgeven dat recht doet aan beide contexten én aan de leervragen van de student? In het ontwerpnetwerk 'Een curriculum in samenhang', een initiatief van het Platform Samen Opleiden & Professionaliseren, zijn trio's van studenten, schoolopleiders en instituutopleiders uit het primair en voortgezet onderwijs op zoek gegaan naar antwoorden op deze vraag. De zoektocht leidde tot waardevolle inzichten voor zowel de deelnemers als de begeleiders van het ontwerpnetwerk, Miranda Timmermans en Chris Kroeze.

In deze publicatie vertellen de deelnemers en de begeleiders over hun ervaringen en de uitgangspunten die het ontwerpnetwerk heeft opgeleverd. Ook wordt een handreiking gedaan om partnerschappen Samen Opleiden te stimuleren zelf aan de slag te gaan met het implementeren van de werkwijze van het ontwerpnetwerk.

www.platformsamenopleiden.nl

Het Platform Samen Opleiden & Professionaliseren is een initiatief van de PO-Raad, VO-raad, de MBO Raad en de lerarenopleidingen.

